

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

0 0 0 0 0 0 0 ◀

УДК 332.3

В. В. Бадзян,

здобувач, Інституту агроекології і природокористування НААН, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

V. V. Badzyan,

aspirant, Institute of Agroecology and Nature Management of NAAS, Kyiv

METHODICAL BASES OF ECOLOGICAL-ECONOMIC EVALUATION OF LAND FOR FORESTRY PURPOSES

Проаналізовано існуючі методичні підходи до економічної оцінки лісових ресурсів. Запропоновано еколого-економічну оцінку земель лісогосподарського призначення здійснювати через оцінку окремих ділянок лісових земель та оцінку лісової рослинності. Розглянуто складові еколого-економічної оцінки лісових земель.

Analyzes the existing methodological approaches to economic valuation of forest resources. The proposed ecological-economic evaluation of land for forestry purposes to be accomplished through the assessment of individual sites of forest land and evaluation of forest vegetation. The components of the ecological-economic assessment of forest lands.

Ключові слова: *землі лісогосподарського призначення, економічна оцінка, рента, економічний ефект.*

Keywords: *forest lands, economic valuation, rent, economic effect.*

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин вибір найбільш ефективних шляхів розвитку лісового господарства неможливий без еколого-економічної оцінки земельних та лісових ресурсів. Загалом така оцінка повинна розпочатися із оцінки земель лісогосподарського призначення.

Нині економічна оцінка земель несільськогосподарського призначення, до яких відносяться і землі лісогосподарського призначення з одного боку, регулюється і Земельним Кодексом України і законом України «Про оцінку земель». Дана оцінка проводиться не рідше як раз у 7-10 років. При цьому законодавчо економічну оцінку земель віднесено не до земельного чи лісового кадастру, а до системи землеустрою території.

З іншого боку, існуючі підходи щодо економічної оцінки лісових ресурсів практично не враховують особливості земель лісогосподарського призначення, оскільки останні оцінюють переважно в загальній групі несільськогосподарських земель. Тому нині існує багато підходів до оцінок, але методичних підходів щодо еколого-економічної оцінки природних, зокрема земельних і лісових ресурсів, як цілісного природного фонду практично відсутні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення різних аспектів економічної оцінки земель лісогосподарського призначення є предметом багатьох наукових досліджень, зокрема природно-ресурсний потенціал лісових ресурсів досліджували такі вчені як: Дорогунцов С.І., Коваль Я.В., Лицур І.М., Фурдичко О.І.; над економічною оцінкою природних ресурсів працювали: Гофман К.Г., Минц А.А., Хачатуров Т.С., Федоренко Н.П. та відповідно над економічною оцінкою лісових ресурсів: Анцукевич О.Н., Васильєв П.В., Канторович Л.В.; економічну оцінку лісових земель розробляли: Позивайло Ю.Н., Фурдичко О.І., Артюшок К.А. та інші. Однак критичний аналіз літературних джерел свідчить, що на сьогодні недостатня увага приділяється саме еколого-економічній оцінці земель лісогосподарського призначення.

Постановка завдання та методика дослідження. Метою даної статті є розробка методичного підходу до еколого-економічної оцінки земель лісогосподарського призначення

Виклад основного матеріалу дослідження. Існуючі підходи щодо економічної оцінки лісових ресурсів практично не враховують особливості земель лісогосподарського призначення [1]. Наслідком цього є занижена вартість як лісів, так і земель лісогосподарського призначення. Здійснюються лише окремі спроби економічної оцінки і, то, лише окремих складових лісів і їх продукції та функцій.

В результаті не можливо об'єктивно та достовірно визначити, з одного боку, напрями та перспективи ефективного використання земель лісогосподарського призначення, а з іншого боку - лісів. Все це веде до суттєвих не лише економічних, але й екологічних і соціальних втрат та збитків. Відповідно сьогодні назріла необхідність вивчення існуючих методичних підходів до економічної оцінки лісових ресурсів, яка є базовою для економічної оцінки земель лісогосподарського призначення, що дозволить максимально повно врахувати всі існуючі або, принаймні, найбільш значимі складові в сфері виробництва і, у сфері послуг.

Трансформація методичних підходів щодо економічної оцінки лісових ресурсів відбувалась одночасно із трансформацією загальної економічної системи країни. Зокрема, в період командно-адміністративного управління економікою домінував затратний підхід щодо визначення економічної оцінки земель та лісів [2]. Суть цього підходу зводилась до прирівнення середніх затрат на відповідну продукцію із вартістю власне самої продукції та вартістю природних ресурсів за допомогою яких ця продукція вироблялася.

Загалом величина затрат залежала від умов виробництва. При цьому розглядалися не фактичні, а усереднені умови відповідного виробництва. Власне тому в лісовому господарстві в порівнянні із іншими галузями економіки, фактичні витрати були значно вищими, а ніж прогнозовані та усереднені, що відповідно знижувало і загальну вартість лісових ресурсів. До того ж така оцінка не була достатнім чином диференційованою [3].

Всебічна, а головне комплексна еколого-економічна оцінка лісових ресурсів є надзвичайно актуальною та затребуваною, але і разом з тим мало розробленою, оскільки всі наукові напрацювання в цьому напрямі є фрагментарними і схематичними. Власне тому ряд науковців пішли спрощеним шляхом, а саме лісові ресурси стали оцінювати через окремі їхні споживчі властивості. Ці властивості розглядаються через лісоексплуатаційну, лісогосподарську та іншу виробничу діяльність в лісовому господарстві.

Хоча така оцінка і є чіткою та цілеспрямованою проте, вона не дає цілісного розуміння цінності та вартості лісових ресурсів. Об'єктивними причинами поширення наукових розробок в цьому плані є складність самого об'єкта оцінки, а саме його багатогранність, багаторівневість та багатоаспектність тощо [4]. Докорінна зміна підходів до еколого-економічної оцінки лісових ресурсів можлива лише за умови максимального залучення їх в ринковий обіг. Це дозволить науково обґрунтувати стартові ціни на лісові землі, лісові насадження, які можуть продаватися, передаватися в оренду та під заставу. При цьому повинні з'явитися нові форми господарювання в лісовому господарстві.

Загалом нині домінують дві базові концепції оцінки лісових ресурсів [5]. Перша - пов'язана із визначенням витрат на освоєння і використання лісових ресурсів, а друга - із визначенням загального ефекту від використання лісових ресурсів, тобто визначення лісової (лісоресурсної) ренти. Основна причина утворення остаточної – це якісні відмінності в різновидностях лісового ресурсу. Тобто за однакових умов експлуатації лісових ресурсів кращим буде результат там, де лісові ресурси більш якісні та продуктивніші. При цьому лісова рента сьогодні визначається як різниця між гранично допустимими витратами на приріст виробництва продукції лісовирощування або замикаючими витратами та індивідуальними зведеними витратами на відновлення і експлуатацію лісу.

В цілому еколого-економічна оцінка лісових ресурсів покликана визначити цінність лісу, як засобу і предмету праці. При цьому економічно та екологічно оцінюються лісові насадження, не деревні рослинні ресурси, а також окремі функції лісу. Хоча поєднання в одній системі оцінки сировинних та не сировинних складових лісу є методологічно не зовсім правильно.

При еколого-економічній оцінці лісових ресурсів важливим є напрям їх використання [6]. Основними напрямками використання лісових ресурсів є земле- і лісокористування. При лісокористуванні головними об'єктами економічної оцінки є лісові насадження на корені, ресурси побічного користування, ресурси лісової фауни. Відповідно при землекористуванні об'єктом економічної оцінки служать землі лісогосподарського призначення, які є головним

засобом виробництва в лісовому господарстві. Для обох напрямів економічної оцінки лісових ресурсів базовою одиницею є лісова ділянка, яка характеризується однорідністю умов місця розташування та однорідними таксаційно-лісівничими умовами.

При економічній оцінці лісових насаджень слід оцінювати ефект від захисту ними земельних угідь від ерозії, підвищення продуктивності ґрунту, захисту рослин від несприятливих кліматичних факторів. Захисні насадження впливають позитивно на мікроклімат території та гідрологічний режим. При цьому максимальним цей ефект буде при комплексному застосуванні всіх заходів, а саме поєднанні лісомеліоративних, агротехнічних та гідротехнічних заходів. Останні в свою чергу швидко удосконалюються внаслідок досягнень науково-технічного прогресу.

Також об'єктом економічної оцінки може виступати і сукупність насаджень із максимально схожими таксівничо-лісівничими характеристиками. Такими характеристиками може бути клас, вік і група лісогосподарської секції.

Що стосується повноцінної економічної оцінки земель лісогосподарського призначення, то нині вважаємо за необхідне оцінювати в одній системі не лише продукцію лісових земель чи лісу, але й відповідні функції, насамперед лісів.

Необхідно зважати на те, що в складі земель лісогосподарського призначення існують ще й земельні угіддя іншого цільового призначення, наприклад сільськогосподарські угіддя. Власне тому економічну оцінку сільськогосподарських угідь та водойм і водотоків, які входять до складу земель лісогосподарського призначення слід проводити за методикою, яка спеціально розроблена для таких земель, в нашому прикладі, за методикою економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення.

Диференціація як і повнота та об'єктивність економічної оцінки земель лісогосподарського призначення досягається за рахунок максимального врахування різних напрямів власне оцінки. Виділяють два основні напрями такої оцінки, а саме економічна оцінка окремих ділянок лісових земель та оцінка лісової рослинності. В свою чергу лісову рослинність пропонується оцінювати за її видами або ж, принаймні, за її групами, наприклад деревна, чагарникова. Базою відповідної економічної оцінки є земельний та лісовий кадастр, матеріали щодо лісовпорядкування, обґрунтовані нормативи та інші інформаційно-довідкові дані.

Економічна оцінка кожної лісової ділянки також враховує відповідні таксаційні характеристики. При проведенні повної економічної оцінки можна використовувати два підходи. Перший підхід – це поділянка сумарна економічна оцінка лісових земель і, другий – це здійснення інвентаризації земель лісогосподарського призначення. Перший підхід хоча і є більш правильним, але і більш затратним та тривалим.

Натомість згідно другого підходу об'єктивність та достовірність власне економічної оцінки лісових земель є сумнівною, хоча її проведення не вимагає так багато часу, як при другому підході. Підвищити точність та об'єктивність як першого, так і другого підходів можна через створення повного банку даних про ліси та землі лісогосподарського призначення. При цьому дані по землях і лісах необхідно отримувати за видами лісових угідь та за їх цільовим призначенням.

Отже, економічна оцінка лісових земель – це грошова вартість власне земель, як основного засобу виробництва в лісовому господарстві. При економічній оцінці земель доцільно визначати і порівняльну вартість лісових земель. Для цього необхідно провести відносну економічну оцінку земель в балах. За короткої тривалості виробництва дана економічна оцінка може бути поточна, а за значної тривалості - капіталізована. При цьому поточну економічну оцінку обчислюють через визначення потенційного економічного ефекту від використання власне лісових земель. В той час як капіталізована економічна оцінка включає визначення вже набутого економічного ефекту (рис.1).

Загалом економічні ефекти (потенційний та набутий) обчислюють окремо для одержання лісової та лісогосподарської продукції, а також надання певного виду корисних послуг. Всі ці ефекти обчислюють, насамперед, як ті, що досягаються при збалансованому веденні лісового господарства України.

Однією із найбільш складних методичних задач є врахування всіх послуг, які надають лісові землі. Це, по-перше, пов'язано із тим, що таких корисних послуг дуже багато і не всі вони достатньо вивчені саме як корисні послуги. По-друге, більшість корисних послуг лісових земель проявляються не лише в лісовому господарстві, але й і в інших галузях господарювання. По-третє, корисні послуги часто мають відкладений позитивний ефект (ефекти), які важко відділити один від одного.

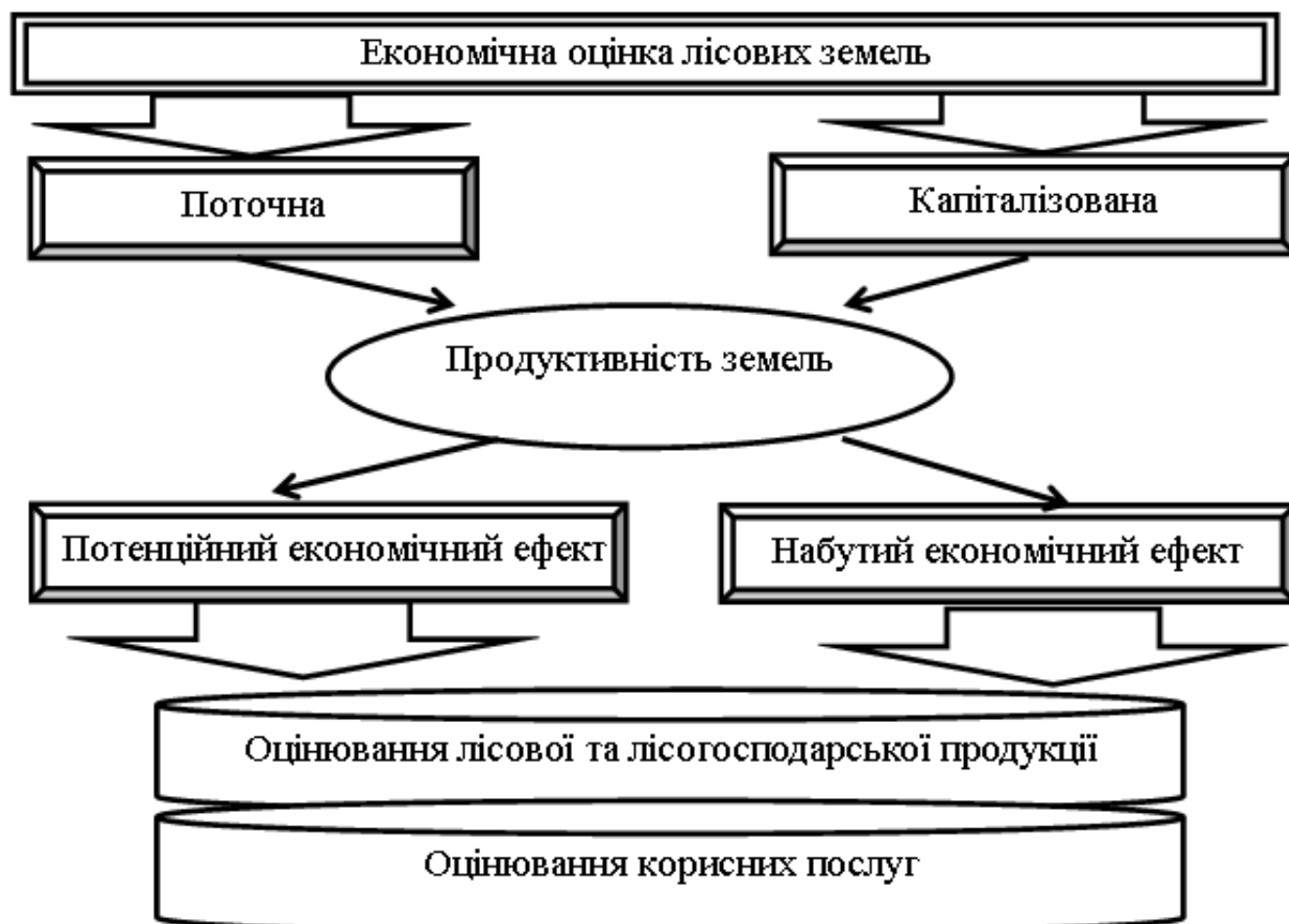

Рис. 1. Складові економічної оцінки лісових земель

Іншою складною для розв'язання методологічною проблемою є характер та напрямок використання лісових земель, особливо на майбутню перспективу. До того ж правовий режим земель та їхнє цільове призначення може суттєво змінитися, а це спричинить відповідні зміни у економічних ефектах такого використання, а значить і у величині економічної оцінки власне лісових земель.

З метою спрощення економічної оцінки лісових земель видається за доцільне їх оцінювання за їхньою ж продуктивністю. В свою чергу продуктивність лісових земель може визначатися на основі оцінювання їхньої сировинної цінності та за їх здатністю в умовах збалансованого лісогосподарського землекористування створювати максимально можливий обсяг продукції лісів та лісового господарства.

Якщо вважати головною продукцією лісових земель деревину, то потенційну, тобто найбільш можливу продукцію слід приймати за даними еталонних лісонасаджень. При цьому доцільно врахувати типовість лісорослинних умов та продуктивність корінних деревостанів. Також продуктивність лісових земель можна обчислити і через потенційну продуктивність майбутніх штучних лісових насаджень або їхніх еталонів. Суттєво можуть вплинути на вартість лісових земель оцінену через потенційну продуктивність не лише лісорослинні, але й ґрунтово-кліматичні умови.

Не менш важливою складовою економічної оцінки лісових земель є визначення величини рентного прибутку (доходу). Введення такого показника в систему економічної оцінки сприятиме збалансованому та більш ефективному лісогосподарському землекористуванню. Відповідно рентні лісоресурсні відносини повинні стати однією із базових складових лісової політики.

Отже, рентний прибуток (дохід) на лісових землях можна визначити як постійно отримуваний ефект від певних рентоутворюючих умов та факторів у вигляді додаткового прибутку (доходу) від одержаної лісової та лісогосподарської продукції незалежно від підприємницьких здібностей суб'єкта (суб'єктів) рентних відносин в лісовому господарстві (табл. 1).

Таблиця 1.
Надходження платежів за 2015 р., тис. грн. *

Найменування організації	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	Податок на прибуток підприємств	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевого бюджету
Волинське ОУЛМГ	43241,4	12729,2	10295,8
Житомирське ОУЛМГ	8848,7	28546,5	31150,0

Київське ОУЛМГ	39538,1	17658,7	18693,6
Рівненське ОУЛМГ	42364,8	11435,0	26953,4
Сумське ОУЛМГ	42915,9	18918,1	10596,9
Чернігівське ОУЛМГ	17257,4	11856,6	40599,4
Україна	431427,7	167562,9	309174,3

* за даними Держлісагентства України

Основними рентноформуєчими факторами залишаються фактори пов'язані із різним цільовим значенням і призначенням, різною продуктивністю, місцем розташування та зручністю до експлуатації власне земель.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, оскільки Існуючі бюджетні видатки на лісопромисловий комплекс вже не можуть вирішити в повному обсязі його соціально-економічних проблем, то основним джерелом лісогосподарського виробництва повинна стати реформована плата за користування лісом та його ресурсами, а також землями лісогосподарського призначення.

Саме економічна та рентна оцінки сприятимуть формуванню системи плати і платежів за природні ресурси лісового комплексу та адаптації галузі до нових конкурентних умов господарювання.

Список використаної літератури.

1. Канторович Л.В. Экономический расчет наилучшего использования ресурсов / Канторович Л.В. – М.: Изд. АН СССР, 1960. – 347 с.
2. Дубас Р.Г. Методичні підходи еколого-економічної оцінки лісових ресурсів / Р.Г. Дубас // Ефективна економіка. – 2011. - № 11. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: // www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=761.
3. Федоренко Н.П. Экономические проблемы оптимизации природопользования / Федоренко Н.П. – М.: Наука, 1973. – С. 8-21.
4. Минц А.А. Экономическая оценка естественных ресурсов / Минц А.А. – М.: Мысль, 1972. – 47 с.
5. Міщенко В.С. Природно-ресурсна рента і рентна політика в Україні / В.С. Міщенко, Б.М. Данилишин // Економіка України. – 2003. - № 12. – С. 3-14.
6. Дубас Р.Г. Сутність еколого-економічної оцінки лісових ресурсів / Р.Г. Дубас // Агросвіт. – 2012. - № 1. – С. 11-14.

References.

1. Kantorovich, L.V. (1960), *Jekonomicheskij raschet nailuchshego ispol'zovanija resursov* [The economic calculation of the best use of resources], AN SSSR, Moskva, Russia.
2. Dubas, R.H. (2011), “ Methodological approaches of ecological and economic assessment of forest resources ”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol . 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 20 Dec 2017).
3. Fedorenko, N.P. (1973), *Jekonomicheskije problemy optimizacii prirodopol'zovanija* [Economic problems of optimization of nature management], Nauka, Moskva, Russia.
4. Minc, A.A. (1972), *Jekonomicheskaja ocenka estestvennyh resursov* [Economic evaluation of natural resources], Mysl', Moskva, Russia.
5. Mishchenko, V.S. and Danylyshyn, B.M. (2003), “Natural resource rent and annuity policies in Ukraine ”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 12, pp. 3–14.
6. Dubas, R.H. (2012), “The essence of ecological and economic assessment of forest resources ”, *Ahrosvit*, vol. 1, pp. 41–14.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2017 р.

ТОВ "ДКС Центр"

Вропы